

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.716:343.1

БЕРЕЖАНСЬКА В.В.

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ОСОБИ НЕ ДАВАТИ ПОКАЗАННЯ АБО ПОЯСНЕННЯ ЩОДО СЕБЕ, ЧЛЕНІВ СІМ'Ї ЧИ БЛИЗЬКИХ РОДИЧІВ

Стаття присвячена дослідженню поняття та змісту конституційного права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів. Проведено критичний аналіз наукових підходів до вивчення даного поняття, встановлені та досліджені основні складові елементи вказаної правової реальності, сформульовано дефініцію конституційного права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, на підставі аналізу чинної нормативно-правової бази окреслені основні правові гарантії, що поширюються на право особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів.

Ключові слова: конституційне право особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, імунітет свідка, привілей проти самовикриття, право на мовчання.

Статья посвящена исследованию понятия и содержания конституционного права лица не давать показания или объяснения в отношении себя, членов семьи или близких родственников. Осуществлен критический анализ научных подходов касательно данного понятия, установлены и исследованы основные составляющие элементы изучаемой правовой реальности, сформулирована дефиниция конституционного права лица не давать показания или объяснения в отношении себя, членов семьи или близких родственников, на основании анализа действующей нормативно-правовой базы очерчены основные правовые гарантии, которые распространяются на право лица не давать показания или объяснения в отношении себя, членов семьи или близких родственников.

Ключевые слова: конституционное право лица не давать показания или объяснения в отношении себя, членов семьи или близких родственников, иммунитет свидетеля, привилегия от самообвинения, право на молчание.

The article investigates the concept and content of the constitutional right not to witness or explain anything about himself, family members or close relatives. The scientific approaches to this concept are critically analyzed, the main components of this legal reality are determined and studied, the definition of the constitutional right not to witness or explain anything about himself, family members or close relatives is formulated. There are outlined the basic legal guarantees applied to the person's right not to witness or to explain anything about himself, family members or close relatives.

Key words: constitutional right not to witness or explain anything about himself, family members or close relatives, witness immunity, privilege against self-incrimination, right to silence.

Вступ. Одним з аспектів важливої і складної проблеми конституційного забезпечення прав і свобод людини є законодавче врегулювання та реалізація на практиці конституційного права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї та близьких родичів. Однак у реаліях нашого сьогодення, через відсутність чіткого наукового обґрунтування поняття та змісту цього права, учасники вітчизняних правовідносин не завжди мають повну можливість його реалізувати.

Отже, дослідження поняття та змісту конституційного права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів пов'язане з необхідністю досягнення теоретичної узгодженості, насамперед, у питанні встановлення його змістовних ознак та визначеності у катего-

ріальному апараті, що дасть змогу конкретизувати це загальне конституційне правило в галузевому законодавстві і розробити дієві механізми його реалізації.

Дослідженню права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів присвятили свої праці чимало представників вітчизняної та зарубіжної наукової думки різного галузевого спрямування, зокрема, А. Хальота, В. Деміденко, В. Доманська, А. Колодій, А. Олійник, О. Лемешко, В. Стефанюк, В. Тацій, О. Петришин, В. Стефанюк, Р. Бараннік, О. Васильченко, С. Волкотруб, А. Осауленко, Т. Москалькова, О. Зайцев, І. Петрухін, М. Фокіна, К. Федякін, В. Швидко, Ю. Шемшученко. Однак ознайомлення із зазначеним працями дало змогу дійти висновку, що не всі грані конституційного права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів були висвітлені і не вся проблематика охоплена.

Постановка завдання. Метою статті є визначення поняття та змісту конституційного права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів. З метою досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: 1) здійснити критичний аналіз підходів до поняття та змісту даної правової реалії, запропонованих у вітчизняних та зарубіжних наукових джерелах; 2) встановити та дослідити основні складові елементи даного права; 3) визначити коло осіб, до яких застосовується ч. 1 ст. 63 Конституції України; 4) окреслити основні правові гарантії, що поширюються на конституційне право особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів.

Результати дослідження. Конституцією України у ч. 1 ст. 63 закріплено право особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів. Ця стаття щільно переплітається з положенням Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., п. «g» ч. 3 ст. 14 якого надає право кожному «при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення <...> не бути приневоленим до давання свідчень проти самого себе чи до визнання себе винним» [1].

Необхідно зазначити, що конституційне право особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, як і інші передбачені Конституцією України права, свободи та обов'язки, є правилом прямої дії. Це означає, що особа, права і свободи якої порушені, може звернутись із позовом до суду, посилаючись на відповідну норму Конституції України. Відсутність закону з цього питання аж ніяк не є підставою для відмови у прийнятті відповідного позову для його розгляду [2, с. 3].

Разом із цим можна погодитися з позицією А. Колодія, що реалізація та гарантування конституційних прав має відбуватися у всіх сферах суспільних відносин. Не припустимим є виключення тих чи інших сфер суспільних відносин із простору дії прав особи, зокрема і такого важливого права, як-от не давати свідчення проти себе. А. Колодій розглядає це право як елемент права на захист в умовах громадянського суспільства. Він наполягає на необхідності законодавчого налагодження відповідного балансу в контексті забезпечення повноти можливостей особи в реалізації нею своїх конституційних прав у всіх сферах громадського життя [3, с. 285–287]. Подібної думки дотримується В. Деміденко, який також розглядає право особи не давати свідчення проти себе як елемент права на захист особи. І, хоча на його думку, реалізація конституційних прав та свобод людини і громадянина з огляду на пряму дію конституційних норм, є абсолютною детермінантою правової держави і не має вимагати додаткового регулювання, деякі права потребують деталізації та законодавчого визначення алгоритму їх реалізації. Саме до таких прав, на думку автора, належить право особи не давати свідчення проти себе, водночас він зауважує, що всі конституційні права вимагають гарантування з боку держави [4, с. 138–142].

Тому цілком закономірно, що право особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів закріплене як одна із засад кримінального провадження у ст. 18 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПКУ): «Жодна особа не може бути примушена визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення. Кожна особа має право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти неї, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання, а також бути негайно повідомленою про ці права» [5]. Окрім цього, ч. 8 ст. 224 КПКУ визначено: «Особа має право не відповідати на запитання з приводу тих обставин, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення» [5].

Крім цих нормативно-правових актів, мають значення інші, які частково тлумачать та доповнюють зміст відповідних положень, наприклад, Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України тощо. У разі наявності прогалин у правовому регулюванні відповідного питання може застосовуватись аналогія цивільно-процесуального та адміністративно-процесуального закону (наприклад, ст. 52 Цивільного процесуального кодексу України [6], ч. 3 ст. 65 Кодексу адміністративного судочинства України [7]).

Отже, на відміну від Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, де право не бути приневоленим до давання свідчень проти самого себе чи до визнання себе винним сформульоване як одна з гарантій під час притягнення громадянина до кримінальної відповідальності, ст. 63 Конституції України застосовується більш широко, оскільки право особи не давати показання або пояснення щодо

себе, членів сім'ї чи близьких родичів реалізується як у кримінальному судочинстві, так і в сферах цивільного процесу, адміністративного, дисциплінарного та інших видів судочинства.

Варто зазначити, що автори вживають різні терміни на позначення права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів: «іmunітет свідка» [8, с. 81], «родинний іmunітет» [9, с. 159; 10, с. 54], «іmunітет щодо викриття себе, близьких родичів та членів сім'ї» [11, с. 103], «свобода від самовикриття» [12, с. 10–11], «іmunітет учасників судочинства» [13, с. 59].

У зарубіжній літературі іmunітет свідка розглядається як особливий процесуальний статус, згідно з яким свідок за виключних обставин, на підставах і в порядку, встановленому законом, повністю або частково звільняється від обов'язку давати показання [14, с. 48]. Натомість, деколи іmunітет свідка пов'язують лише з гарантією проти самообвинувачення стосовно свідка [15, с. 197], або із правом відмовитися давати показання з огляду на родинні зв'язки, або в інтересах захисту державної, службової чи професійної таємниці [16, с. 24; 17, с. 97]. Так, Т. Москалькова розглядає зміст правового іmunітету свідка як звільнення деяких категорій громадян від передбаченого законом обов'язку давати показання і пояснення щодо самого себе чи осіб, коло яких визначене законом [18, с. 62].

Водночас у вітчизняних наукових джерелах висловлена думка, що іmunітет свідка містить: 1) правові норми, що надають особі право відмовитися від давання показань чи пояснень у випадках, що торкаються відносин спорідненості і своєїства; 2) правові норми, що дають особі змогу не давати показання чи пояснення стосовно себе особисто (свобода від самозвинувачення); 3) правові норми, що звільняють особу від відповідальності за відмову від давання показань під час провадження дізнання, досудового слідства або в суді щодо себе, членів її сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначено законом [19].

Окремі вітчизняні автори вживають на позначення права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів термін «свобода особи від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів» і за такої умови розглядають її як різновид іmunітету свідка. Так, на думку Р. Баранніка, свобода особи від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів – це виражена та гарантована Конституцією України «можливість кожного суб'єкта кримінально-процесуальної діяльності користуватися свободою вибору щодо того, надавати інформацію відповідно щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів особам та органам, які ведуть кримінальний процес, чи не надавати» [12, с. 10–11]. У свою чергу, С. Волкотруб вживає поняття «іmunітет особи від самовикриття, викриття членів сім'ї». Автор наголошує, що надання свідкові права відмовитись повідомити саме ті відомості стосовно свого близького родича або члена сім'ї, які в подальшому будуть (або можуть бути) використані як обвинувальні докази, і лежить в основі цього різновиду іmunітету [20, с. 105]. Іншим видом іmunітету автор називає іmunітет свідка стосовно охоронюваної законом таємниці [21, с. 225]. Поділяючи позицію Р. Баранніка та С. Волкотруба, вважаємо, що право особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів є невід'ємною частиною іmunітету у кримінальному судочинстві, який складається з правових норм, що включають забезпечення особі права давати (чи відмовитися давати) показання стосовно власної поведінки виключно з власної волі, тобто добровільно [22, с. 66].

Таким чином, аналіз зазначених наукових положень свідчить про те, що в науковій літературі склався підхід, за яким більшість авторів, описуючи конституційне право особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, використовують позитивну форму правових привілеїв, однак визначають її як правовий іmunітет. На наш погляд, говорячи про дане конституційне право, варто використовувати не негативну форму правового іmunітету, а позитивну форму правових привілеїв. Можна погодитися з думкою, що підставою розмежування двох зазначених категорій, які мають парний характер й орієнтовані на правову регламентацію виключних правових встановлень, варто вважати саме зовнішню форму нормативного визначення правового встановлення, яка, за умови позитивного характеру наділення окремого суб'єкта додатковими правами або свободами, визнається правовим привілеєм. У разі використання негативної форми позбавлення особи необхідності виконувати окремі юридичні обов'язки, звільнення від необхідності зазнати нестатки у зв'язку з притягненням до юридичної відповідальності або з фактичним звільненням особи від неї за певних умов, має йтися про правові іmunітети [23, с. 69].

О. Ткаля на підставі вибіркового аналізу використання категорій правових іmunітетів і привілеїв у праві інших країн говорить про можливість використання як позитивної форми (привілеї), так і негативної форми (іmunітети), і перевага віддається одній із форм з урахуванням правил певної юридичної техніки, які набули поширення й апробовані в процесі формування національного законодавства. Зокрема, він наводить приклад англосаксонського права, де використовується юридична формула, відповідно до якої свідок має право не давати показання, і таке правове становище характеризується як «привілеї свідка» (privileged of witness), а не як іmunітет свідка (immunity of witness) [23, с. 69]. Водночас для англійського кримінального процесу характерним є наявні виключення з привілею проти самозвинувачення. Так, в актах закріплено право на привілеї свідка стосовно осіб, які перебувають у шлюбі, однак передбачено ряд винятків: особа може бути примушена до давання

показань стосовно свого чоловіка (жінки) у деяких категоріях насильницьких злочинів, де потерпілою особою визнаються жінки й неповнолітні особи віком до 16 років, особа зобов'язана давати показання і проти свого чоловіка [24, с. 89].

У доповнення зазначимо, що для цілей конституційного права Великої Британії термін «привілей» використовується в сенсі «фундаментального права, що є необхідним для здійснення конституційних функцій» [25, с. 65].

Отже, на нашу думку, зміст конституційного права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів доцільно досліджувати з позицій правового привілею, як привілей проти самовикриття та привілей не давати показання або пояснення щодо членів сім'ї чи близьких родичів, які пов'язані з правом особи відмовитися від давання показань за визначених у законі обставин. Якщо йдеться про повне звільнення особи від давання показань за наявності для цього підстав – обов'язку зберігати мовчання (наприклад, відносно священника й особи, яка довірила йому свою таємницю), про привілей говорити не можна, оскільки обов'язок не можна розглядати як привілей. Привілей пов'язаний із правом особи, а не з її обов'язком. Привілей у вигляді обов'язку існувати не може.

Таким чином, основними складовими елементами конституційного права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів можна вважати привілей проти самовикриття та привілей не давати показання або пояснення щодо членів сім'ї чи близьких родичів.

Науковці практично одностайні у тому, що в основі привілею проти самовикриття та привілею не давати показання або пояснення щодо членів сім'ї чи близьких родичів лежить моральне обґрунтування. Цей обов'язок виник у законі з огляду на пріоритет особливих відносин, що склалися в сім'ї.

Водночас варто зауважити, що правовий захист приватного життя громадян від вторгнень ззовні є однією з найважливіших задач права. Тому до морального обґрунтування представляється необхідним додати виключно правову причину. У першу чергу, це необхідність забезпечення прав учасників судочинства. Без права не свідчити проти себе самого будь-який учасник судочинства залишається незахищеним у процесуальному сенсі. Головне значення привілею проти самовикриття полягає в тому, щоб людина не була позбавлена права на захист шляхом формального надання їй статусу свідка.

Цілком справедливо стверджувати, що привілей проти самовикриття, закріплений в ч. 1 ст. 63 Конституції України, набуває значення цілком самостійної теоретичної та правової категорії. У Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод ця засада як привілей проти самовикриття та обвинувачення близьких родичів та членів сім'ї спеціально, у вигляді окремої норми, не сформована. Проте прецедентна практика Європейського суду з прав людини, ґрунтуючись на понятті справедливої процедури, про яку йдеться у ст. 6 Конвенції [26], визнає «право кожного, кому пред'явлено кримінальне обвинувачення, <...> зберігати мовчання та не давати показань у підтвердження своєї винуватості» («Функе проти Франції», 1993 р.; «Саундерс проти Сполученого Королівства», 1996 р.). Вимагати від людини викривати себе – значить суперечити презумпції невинуватості, з якої випливає наступне правило: звинувачення людини в злочині має бути доведено тим, хто звинувачує [27, с. 63–64]. Отже, привілей проти самовикриття передбачає право обвинуваченого, потерпілого та інших осіб не бути свідками у справі, що розслідується стосовно них.

Що стосується привілею не давати показання або пояснення щодо членів сім'ї чи близьких родичів, тривалий час у теорії радянського права панувала думка, що не можна приносити інтереси правосуддя в жертву подружнім і родинним почуттям. Саме цей постулат не давав змоги розглядати це право як повноцінне правове поняття. Право не давати показання або пояснення щодо членів сім'ї чи близьких родичів варто розглядати також як привілей, яким володіють члени сім'ї та близькі родичі. Лише цим особам законодавець надав право скористатися таким привілеєм, інші особи цим правом не володіють і несуть відповідальність у порядку, передбаченому чинним законодавством.

Варто зауважити, що у ст. 63 Конституції України прямо не вказується, в якій галузі процесуального права застосовується право особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів. Тому постає питання про визначення кола осіб, до яких застосовується ч. 1 ст. 63 Конституції України.

В юридичній літературі загальнопоширеним є визначення, що родичі – це люди, пов'язані кровним зв'язком, який тягне за собою виникнення, зміну або припинення прав і обов'язків. Родичі бувають прямими (мати – дочка, батько – син), повнорідними (брати і сестри, якщо у них спільні батьки), неповнорідними (брати і сестри, якщо вони мають спільного батька чи матір) та побічними (племінники – дядьки). Родичами також є усиновителі та усиновлені [28, с. 575].

Існує точка зору, згідно з якою під час застосування ч. 1 ст. 63 Конституції України для конкретизації понять «члени сім'ї» та «близькі родичі» треба звертатися до норм кримінального процесу, сімейного та цивільного права [29, с. 155]. Натомість, Р. Бараннік вважає, що, з точки зору права кожної особи на свободу від викриття членів сім'ї, необхідно користуватися саме підходом, що наданий у Сімейному кодексі України [30, с. 24].

На нашу думку, коло осіб, які мають право не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, має бути визначено галузевим законодавством, суб'єктів якого це

правило стосується. Адже норми різних галузей права, з огляду на цілі правового регулювання й особливості суспільних відносин, які підлягають урегулюванню, надають правове значення різним обставинам, що визначають характер зв'язку з сім'єю, родинним відносинам, спільному проживанню, перебуванню на утриманні тощо.

Так, згідно з п.п. 1 п. 1 ст. 3 КПКУ, близькі родичі та члени сім'ї – це чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, зокрема особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі [5]. Ст. 2 Сімейного Кодексу України також чітко визначає учасників сімейних відносин, які регулює даний кодекс [31]. За ст.ст. 1260–1265 Цивільного кодексу України стосовно інституту спадкоємства, до спадкоємців за законом належать такі члени сім'ї та близькі родичі: діти (зокрема й усиновлені), подружжя, батьки (усиновителі), а також онуки і правнуки, брати і сестри, дід і баб як з боку батька, так і з боку матері, рідні дядько та тітка, особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини, інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно. Ступінь споріднення визначається за числом народжень, що віддаляють родича від спадкодавця [32]. За Кодексом адміністративного судочинства України, до членів сім'ї чи близьких родичів належать: чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, над якою встановлено опіку чи піклування, член сім'ї або близький родич цих осіб (ч. 3 ст. 65) [7]. На тлумачення поняття «член сім'ї» було видане спеціальне Рішення Конституційного Суду України у справі від 3 червня 1999 р. № 5-рп/99, за яким до них належать також особи, які перебувають із суб'єктом права у правовідносинах, природа яких визначається: кривими (родинними) зв'язками або шлюбними відносинами; постійним проживанням із ним; веденням із ним спільного господарства [33]. Аналізуючи положення цих актів, можна дійти висновку, що тлумачення поняття «член сім'ї» є ширшим, ніж поняття «близький родич».

Зрештою, на нашу думку, коло осіб, до яких застосовується ч. 1 ст. 63 Конституції України, має бути визначене таким чином, щоб надане свідкові право не перетворилося на перешкоду в досягненні цілей судочинства і разом з тим не спричиняло шкоди особам, пов'язаним сімейними та родинними відносинами.

Важливо зазначити, що привілей проти самовикриття та привілей не давати показання або пояснення щодо членів сім'ї чи близьких родичів передбачає не лише відмову від давання показань, що мають інкримінуючий характер, але поширюється також на відомості про будь-які інші факти, що можуть прямо чи побічно, безпосередньо чи опосередковано бути використані проти інтересів зазначених осіб. Крім того, даний привілей містить право на відмову від надання органам досудового слідства чи суду інших доказів: документів, об'єктів злочинних дій, знаряддя злочину та інших предметів, що можуть бути засобом викриття винних.

Водночас ч. 1 ст. 63 Конституції України не можна розуміти як норму, яка виключає будь-яке самовикриття, визнання провини або показання одного з подружжя чи близьких родичів як свідків. Природно, громадянин має право давати такі свідчення.

Метою наданої ст. 63 Конституції України гарантії є неприпустимість будь-якої форми примусу до давання показань проти самого себе або своїх близьких. Якщо положення ч. 1 ст. 63 Конституції України не було роз'яснено свідкові перед допитом із засвідченням такого роз'яснення його підписом, його свідчення мають визнаватися судом одержаними з порушенням закону і не можуть бути використаними як засіб доказування. Пленум Верховного Суду України в п. 20 Постанови «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 01.11.1996 р. роз'яснив: «З урахуванням зазначеного конституційного положення члени сім'ї чи близькі родичі обвинуваченого, цивільного позивача або цивільного відповідача не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за відмову від дачі показань. У разі ж, коли зазначені особи погодилися давати показання, вони несуть відповідальність за завідомо неправдиві показання» [34].

Отже, на привілей проти самовикриття та привілей не давати показання або пояснення щодо членів сім'ї чи близьких родичів поширюються достатньо широкі правові гарантії, а саме: обов'язковість роз'яснення права не свідчити проти себе, неможливість будь-якого примусу до надання особою таких свідчень, так само як і недопустимість доказів, отриманих через такий примус.

Висновки. На підставі проведеного у цій статті наукового аналізу можна зробити такі висновки.

1. Вивчення основних підходів до визначення поняття «конституційне право особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів» у вітчизняних та зарубіжних наукових джерелах свідчить про те, що, незважаючи на наявність ознак привілеїв у зазначеній правовій реальності, більшість авторів, описуючи право особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, використовує позитивну форму правових привілеїв, однак визначає її як правовий імунітет.

2. Оскільки привілей пов'язаний із правом особи, а не з її обов'язком, у конституційному праві особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї та близьких родичів можна визначити два основних елементи: привілей проти самовикриття та привілей не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї та близьких родичів.

3. Коло осіб, до яких застосовується ч. 1 ст. 63 Конституції України, має визначатися галузевим законодавством, суб'єктів якого це правило стосується.

4. Конституційне право особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї та близьких родичів – це гарантований Конституцією України, законодавчо визначений правовий привілей, що полягає у передбаченому за певних умов (відносному) праві особи, незалежно від її процесуального статусу, відмовитися від давання будь-яких свідчень, які можуть прямо чи опосередковано стати підставою для підозри або обвинувачення особи, членів її сім'ї та близьких родичів у вчиненні правопорушення, так само як і право не бути притягненим до відповідальності за відмову від давання таких свідчень або відмову в добровільному порядку надати будь-які докази на підтвердження власної винуватості.

4. До основних правових гарантій, що поширюються на привілей проти самовикриття та привілей не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї та близьких родичів належать: обов'язковість роз'яснення права не свідчити проти себе, неможливість будь-якого примусу до надання особою таких свідчень, так само як і недопустимість доказів, отриманих через такий примус.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Міжнародний акт від 16.12.1966 р., ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 р № 2148-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
2. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні / За ред. акад. НАН України Ю. Шемшученка. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2008. – 252 с.
3. Савенко М. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина та їх захист органами конституційної юрисдикції // Право України. – 1999. – № 2. – С. 3–9.
4. Колодій А. Громадянське суспільство: доктрина та вітчизняна практика / А. Колодій // Право України. – 2013. – № 9. – С. 270–288.
5. Деміденко В. Структура утвердження конституційних прав та свобод людини й громадянина / В. Деміденко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2004. – № 5. – С. 138–146.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
7. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/page2>.
8. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/page>.
9. Доманська В. Свідockий імунітет у контексті співвідношення правових норм, що регулюють кримінально-процесуальні та шлюбно-сімейні відносини / В. Доманська, П. Тимошенко // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ: науково-теоретичний журнал. – 2007. – № 5 – С. 78–84.
10. Лемешко О. Процесуальний імунітет та його вплив на ефективність застосування кримінального закону / О. Лемешко // Проблеми законності. – 2009. – Вип. 102. – С. 153–162.
11. Стефанюк В. Напрями реалізації положень Конституції судами / В. Стефанюк // Право України. – 1997. – № 1. – С. 50–52.
12. Волкотруб С. Імунітет у кримінальному процесі України: [монографія] / С. Волкотруб. – Харків: Консум, 2005. – 144 с.
13. Бараннік Р. Право особи на свободу від самовикриття, викриття членів її сім'ї чи близьких родичів у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Р. Бараннік ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2002. – 20 с.
14. Васильченко О. Правові імунітети як винятки реалізації принципу рівності права та свободи людини та громадянина в Україні / О. Васильченко // Наше право. – 2014. – № 7. – С. 58–64.
15. Зайцев О. Теория и практика участия свидетеля в уголовном процессе : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / О. Зайцев. – М., 1993. – 250 с.
16. Петрухин И. Свобода личности и уголовно-процессуальное принуждение: общая концепция неприкосновенности личности. / ред. И. Михайловская; АН СССР Ин-т гос-ва и права. – М.: Наука, 1985. – 175 с.
17. Фокина М. Свидетельский иммунитет в гражданском судопроизводстве / М. Фокина // Правоведение. – 1995. – № 45. – С. 24–30.

18. Агаев Ф. Иммуниеты в российском уголовном процессе: [монография] / Ф. Агаев, В. Галузко. – М.: ТЕИС, 1998. – 135 с.
19. Москалькова Т. Этика уголовно-процессуального доказывания (стадия предварительного расследования) / Т. Москалькова. – М.: Спартак, 1996. – 125 с.
20. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол. В. Тацій (голова редкол.), О. Петришин (відпр. секретар), Ю. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2011. – 1128 с.
21. Волкотруб С. Актуальні питання імунітету свідків в кримінальному судочинстві / С. Волкотруб // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 105–110. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09vcgvkc.pdf>.
22. Волкотруб С. Гарантії права особи на свободу від самовикриття в кримінальному судочинстві / С. Волкотруб // Університетські наукові записки. – 2009. – № 4. – С. 225–229.
23. Ткаля О. Правові імунітети і правові обмеження / О. Ткаля // Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу / відп. за вип. В. Дрьомін; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. – Одеса: Фенікс, 2014. – Т. 2. – С. 68–70
24. Гуценко К., Головкин Л., Филимонов Б. Уголовный процесс западных государств / за ред. К. Гуценко – М.: Изд-во «Зерцало-М», 2001. – 480 с.
25. Erskine May's Treatise on the Law, Privileges, Proceedings and Usage of Parliament, 22nd edn. – London, 1997.
26. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
27. Кобликов А. Юридическая этика. Учебник для вузов / А. Кобликов. – М.: Издательство НОРМА, 2000. – 168 с.
28. Юридичний словник-довідник / за ред. Ю. Шемшученка. – К.: Феміна, 1996. – 696 с.
29. Коментар до Конституції України / за ред. А.Осауленка. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996. – 376 с.
30. Бараннік Р. Застосування ч. 1 ст. 63 Конституції України суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності: проблемні питання / Р. Бараннік // Право України. – 2005. – № 4. – С. 33–42.
31. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
32. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/16>.
33. Рішення Конституційного Суду України від 3 червня 1999 р. № 5-рп/99 (у справі за конституційним поданням Служби безпеки України). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-99/>.
34. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова Верховного Суду України від 01.11.1996 р. № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>.